

وضعیت رفاه اقتصادی در طے سال های اخیر

معصومه سادات سجادی^۱

چکیده

اتخاذ سیاست‌های نامناسب داخلی در کنار پیامدهای منفی عوامل خارجی مانند اعمال تحریم‌های خارجی، شیوع ویروس کرونا و... به کاهش سطح رفاه اقتصادی خانوارهای کشور در سال‌های اخیر دامن زده است. این در حالی است که تداوم افزایش شدید قیمت کالاهای خوراکی و غیرخوراکی با کاهش سطح رفاه اقتصادی خانوارهای دهک‌های پایین و حتی متوسط جامعه، تهدیدکننده امنیت ملی است. سرمایه‌گذاری برای توسعه زیرساخت‌ها در استان‌های محروم و مهارت‌آموزی اقشار ضعیف جامعه، تأمین کالاها و خدمات اساسی در شرایط تشدید تورم و تعدیل درآمد حقیقی، برقراری ثبات اقتصادی و بسترسازی در راستای تقویت تولید نهاده‌های تولیدی، ارزیابی و سنجش مستمر وضعیت رفاه اقتصادی مردم و ارائه آمار شفاف در این حوزه، برخورد قاطع با اخلاک‌گرا ثبات بازار و نظارت دقیق بر فرایند تولید، توزیع و قیمت‌گذاری کالاها، افزایش صداقت و همدلی مسئولان با مردم و سرمایه‌گذاری در راستای ارتقای سرمایه اجتماعی، افزایش آمادگی ذهنی مردم و ارتقای عملکرد رسانه ملی و... به افزایش سطح رفاه اقتصادی اقشار مختلف جامعه می‌انجامد.

واژگان کلیدی: رفاه اقتصادی، فقر، امنیت ملی.

مقدمه

که تحقق نیافتن این مهم به‌خاطر پیامدهای منفی گسترده آن در حوزه‌های مختلف اجتماعی، سیاسی و...، محل برقراری امنیت ملی کشور است.

این مطالعه به بررسی وضعیت رفاه اقتصادی اقشار مختلف جامعه در سال‌های اخیر می‌پردازد. از این رو در بخش نخست، مهم‌ترین تحولات وضعیت رفاه اقتصادی آحاد جامعه در سال‌های اخیر بررسی و تحلیل می‌شود. در بخش دوم، ملاحظات امنیت اقتصادی پیرامون کاهش سطح رفاه اقتصادی خانوار و نقاط تهدید آن بر امنیت ملی کشور بحث و بررسی می‌شود. در بخش آخر، بعد از جمع‌بندی مطالب مطرح‌شده، راهکارهایی درباره ارتقای سطح رفاه

تأمین رفاه اقتصادی در میان اقشار مختلف جامعه به‌عنوان یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های سیاست‌مداران کشور به شمار می‌آید؛ به‌طوری که در ماده ۴۳ قانون اساسی برای تأمین استقلال اقتصادی جامعه و ریشه‌کن کردن فقر و محرومیت و برآوردن نیازهای انسان در جریان رشد، با حفظ آزادی او بر مواردی مانند تأمین نیازهای اساسی از قبیل مسکن، خوراک، پوشاک، بهداشت، درمان، آموزش و پرورش و امکانات لازم برای تشکیل خانواده برای همه و همچنین، تأمین شرایط و امکانات کار برای همه در راستای رسیدن به اشتغال کامل و... هدف‌گذاری شده است. این در حالی است

۱-۱- بررسی سهم هزینه مواد خوراکی از سبد هزینه خانوارهای شهری و روستایی

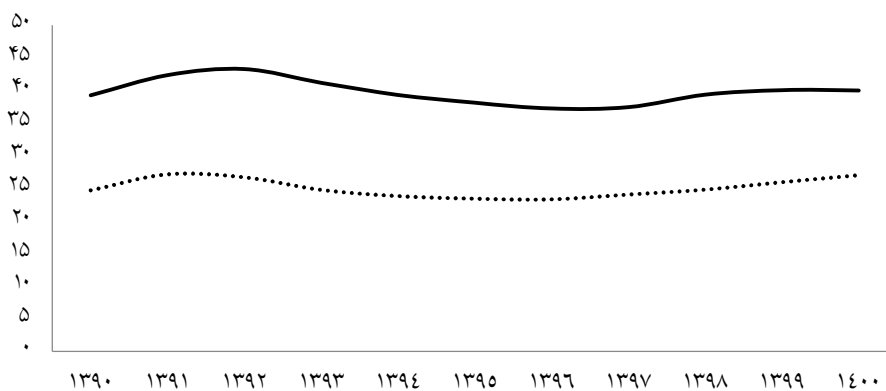
سهم هزینه‌های مواد خوراکی از سبد هزینه خانوارها به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های سنجش رفاه اقتصادی دهک‌های مختلف هزینه‌ای به شمار می‌آید؛ به‌طوری‌که افزایش این سهم به معنای تخصیص هزینه بیشتر خانوار برای تأمین مهم‌ترین نیاز اساسی (تأمین مواد خوراکی) و مؤید کاهش سطح رفاه اقتصادی خانوارهاست. در نمودار شماره ۱، سهم هزینه‌های مواد خوراکی از سبد هزینه خانوارهای شهری و روستایی در سال‌های ۱۳۹۰-۱۴۰۰ بررسی می‌شود.

اقتصادی خانوارها (به‌خصوص در میان دهک‌های پایین و متوسط درآمدی) ارائه می‌شود.

۱- بررسی مهم‌ترین تحولات وضعیت رفاه اقتصادی در سال‌های اخیر

متغیرهای مختلفی برای ارزیابی و سنجش وضعیت رفاه اقتصادی در دهک‌های مختلف هزینه‌ای کشور وجود دارد. با توجه به محدودیت دسترسی به برخی از آمار و اطلاعات، در این بخش از گزارش سعی می‌شود آخرین آمار و اطلاعات منتشرشده از مرکز آمار ایران و بانک مرکزی در این حوزه مورد بحث و بررسی قرار گیرد.

نمودار ۱- سهم هزینه‌های مواد خوراکی از سبد هزینه خانوارهای شهری و روستایی (درصد)

سهم هزینه خوراکی به کل هزینه خانوار شهری ..... سهم هزینه خوراکی به کل هزینه خانوار روستایی

مأخذ: مرکز آمار ایران.

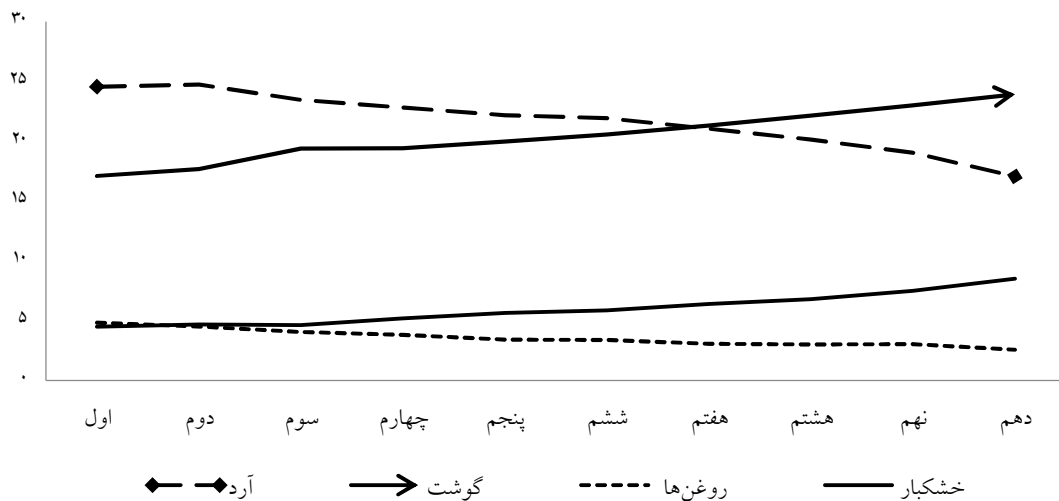
ابتدایی به بالاترین سطح رسید و در سال‌های بعد کمی کاهش یافت، اما از سال ۱۳۹۶ دوباره روند افزایشی شد. این روند صعودی در خانوارهای روستایی تا سال ۱۳۹۹ و در خانوارهای شهری تا سال ۱۴۰۰ ادامه داشت. باید دقت کرد تخصیص

به‌طور متوسط، سهم هزینه‌های خوراکی از سبد هزینه خانوارهای روستایی و شهری به ترتیب ۳۹/۷ و ۲۵ درصد در سال‌های ۱۳۹۰-۱۴۰۰ گزارش شده است. با توجه به نمودار شماره ۱، این سهم در خانوارهای شهری و روستایی در سال‌های

کشور شناخته می‌شود، همچنین، نحوه تخصیص آن نقش مهمی در سلامت اقشار مختلف جامعه دارد. با توجه به ضرورت تحلیل دقیق‌تر از سبد هزینه‌های مواد خوراکی، در نمودار شماره ۲، سهم هزینه مهم‌ترین اقلام خوراکی از کل هزینه‌های خوراکی دهک‌های مختلف هزینه‌ای در سال ۱۳۹۹ مقایسه و بررسی شده است.

۴۰ و ۲۷ درصد هزینه خانوارهای روستایی و شهری به هزینه‌های مواد خوراکی در سال ۱۴۰۰، موضوع نگران‌کننده‌ای است که به سطح پایین رفاه اقتصادی خانوارها اشاره دارد. همان‌طور که اشاره شد، سهم هزینه‌های مواد خوراکی از سبد هزینه خانوارها به‌عنوان یکی از شاخص‌های مهم سنجش وضعیت رفاه اقتصادی

نمودار ۲- مقایسه سهم هزینه مهم‌ترین اقلام خوراکی از هزینه‌های خوراکی دهک‌های مختلف هزینه‌ای (درصد)

مأخذ: محاسبات تحقیق بر اساس داده‌های مرکز آمار ایران.

ابتدایی در مقایسه با دهک‌های بالاتر بیشتر است؛ به طوری که سهم هزینه تخصیص یافته به آرد و روغن به ترتیب در دهک اول به میزان ۲۴/۵ و ۴/۸ درصد و در دهک دهم به میزان ۱۷ و ۲/۵ درصد بوده است. با توجه به مطالب مطرح شده می‌توان گفت سبد مصرفی دهک‌های ابتدایی و قشر ضعیف جامعه به تأمین مواد خوراکی ضروری مانند آرد تخصیص یافته و مصرف مواد خوراکی مانند گوشت در دهک‌های پایین‌تر در مقایسه با دهک‌های بالاتر، به مراتب کمتر

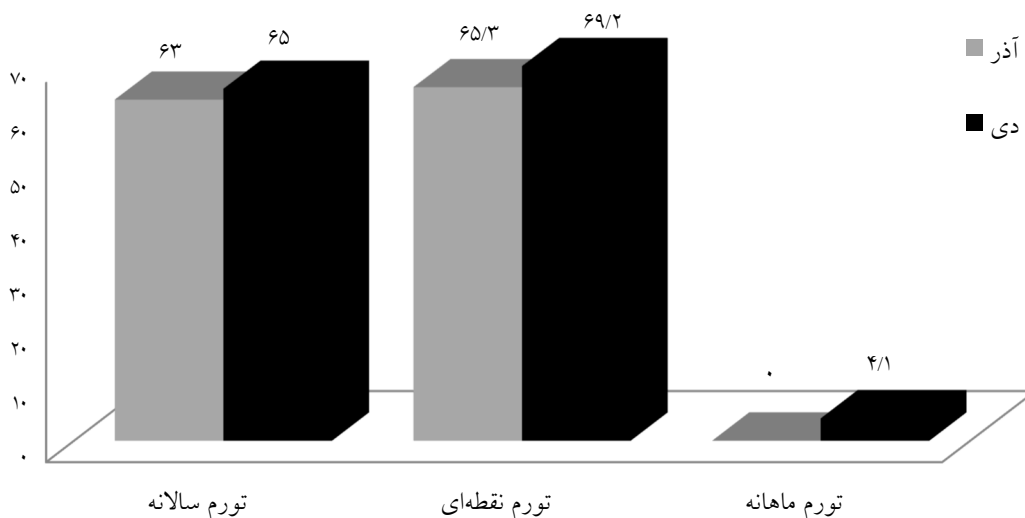
با توجه به نمودار شماره ۲، سهم هزینه اقلام خوراکی مانند گوشت و خشکبار از سبد مصرفی خانوارهای دهک‌های بالاتر به‌طور عمده‌ای بیشتر از دهک‌های پایین هزینه‌ای است؛ به طوری که سهم هزینه تخصیص یافته به گوشت و خشکبار به ترتیب در دهک اول تنها به میزان ۱۷ و ۴/۴ درصد و در دهک دهم ۲۳/۹ و ۸/۴ درصد است. این در حالی است که سهم هزینه تخصیص یافته به اقلامی مانند آرد و روغن در سبد مصرفی خانوارها در دهک‌های

به کاهش سطح رفاه اقتصادی خانوارهای دهک‌های پایین و متوسط جامعه اشاره دارد. در نمودار شماره ۳، تحولات قیمت گروه خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات در آذر و دی سال ۱۴۰۱ نشان داده شده است.

بوده که این موضوع مؤید سطح پایین رفاه اقتصادی در این قشر از جامعه است.

نکته مهم دیگر که باید به آن اشاره شود، تجربه تداوم تورم در اقلام خوراکی در کشور است که این موضوع

نمودار ۳- تحولات قیمت گروه خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات (درصد)

مأخذ: مرکز آمار ایران.

حجم از افزایش زیاد هزینه خوراکی خانوار، مؤید کوچک شدن سبد مصرفی و کاهش سطح رفاه اقتصادی نه تنها در گروه‌های پایین درآمد، بلکه در میان طیف گسترده‌ای از دهک‌های متوسط جامعه است. باید دقت کرد افزایش قیمت تنها در اقلام خوراکی خلاصه نشده، بلکه در میان گروه غیرخوراکی‌ها نیز تداوم داشته است؛ به طوری که شاهد روند تقریباً مشابه تغییر قیمت اقلام غیرخوراکی با تغییر قیمت اقلام خوراکی در سال‌های اخیر هستیم. این در حالی است که عدم جبران زیان رفاهی اقشار مختلف جامعه تهدیدکننده امنیت ملی کشور است.

همان‌طور که اشاره شد، افزون‌بر نرخ بالای تورم، تداوم افزایش قیمت در گروه خوراکی‌ها، موضوع نگران‌کننده‌ای در تأمین رفاه اقتصادی خانوارها به شمار می‌آید. با توجه به آخرین گزارش مرکز آمار ایران، درصد تغییر ماهانه شاخص قیمت مصرف‌کننده در گروه خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات از صفر درصد در آذرماه سال ۱۴۰۱، به ۴/۱ درصد در دی ماه سال ۱۴۰۱ افزایش یافته است. همچنین، درصد تغییرات شاخص قیمت مصرف‌کننده نسبت به ماه مشابه سال پیش در گروه خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات از ۶۵/۳ درصد در آذر ماه سال ۱۴۰۱، به ۶۹/۲ درصد در دی ماه سال ۱۴۰۱ رسیده است. این

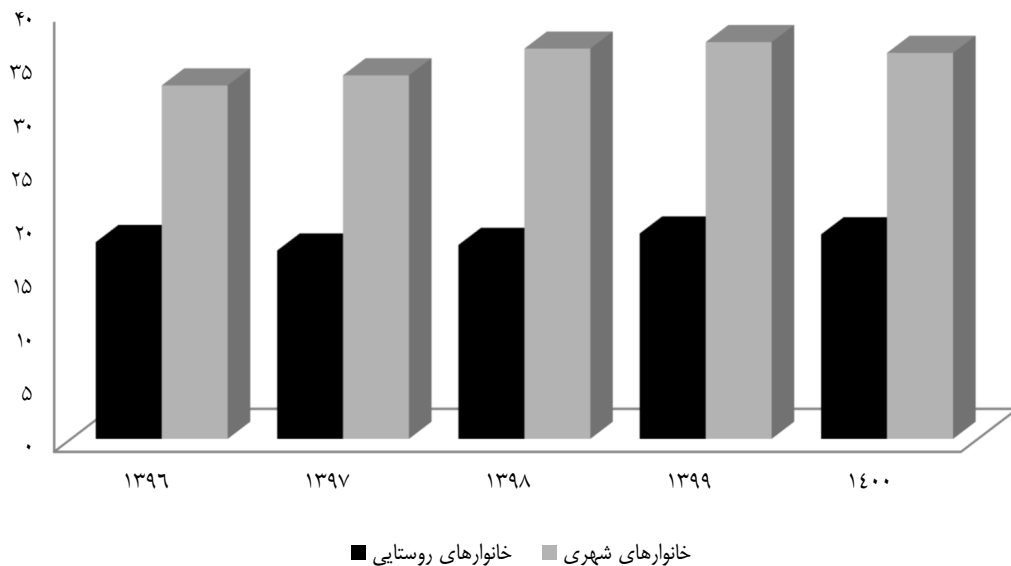
۲-۱- بررسی سهم هزینه مسکن از سبد هزینه

خانوارهای شهری و روستایی

سهم هزینه مسکن از سبد هزینه خانوارها به‌عنوان یکی دیگر از مؤلفه‌های سنجش رفاه اقتصادی دهک‌های مختلف هزینه‌ای مطرح است. افزایش سهم هزینه مسکن از سبد هزینه خانوارها به معنای

پرداخت سهم بیشتر خانوار برای تأمین این نیاز اساسی است که این موضوع به کاهش سطح رفاه اقتصادی خانوارها اشاره دارد. در نمودار شماره ۴، سهم هزینه مسکن از سبد هزینه خانوارهای شهری و روستایی در سال‌های اخیر مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد.

نمودار ۴- سهم هزینه مسکن از کل هزینه خانوارهای شهری و روستایی (درصد)

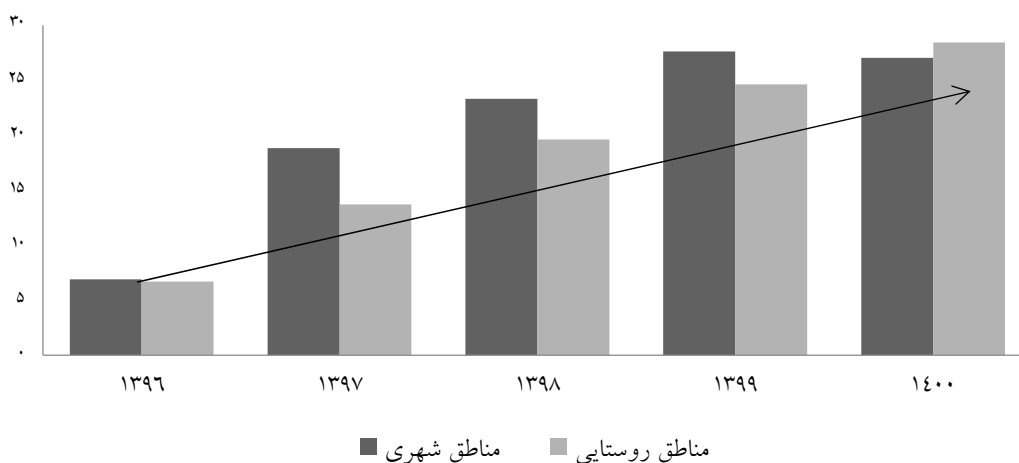

مأخذ: مرکز آمار ایران.

با توجه به نمودار شماره ۴، سهم هزینه مسکن از سبد هزینه خانوارهای شهری و روستایی به‌خصوص در خانوارهای شهری تأمل‌برانگیز است؛ به طوری که این سهم در خانوارهای شهری و روستایی به ترتیب ۳۶ و ۱۹ درصد برای سال ۱۴۰۰ گزارش شده است. نکته مهم دیگر که باید به آن اشاره شود، روند صعودی سهم هزینه مسکن از سبد هزینه خانوارهای شهری است. سهم هزینه مسکن از سبد هزینه‌های خانوارهای

شهری به میزان ۳۲/۹۷ درصد در سال ۱۳۹۶ گزارش شده که این سهم به میزان ۳ درصد در سال ۱۴۰۰ افزایش یافته است. باید دقت کرد قیمت مسکن در مناطق روستایی و شهری با افزایش شدید در سال‌های اخیر مواجه شده که این موضوع به کاهش سطح رفاه اقتصادی تمام خانوارهای کشور دامن زده است. در نمودار شماره ۵، نرخ تورم مسکن در مناطق روستایی و شهری در سال‌های اخیر نشان داده شده است.

نمودار ۵- نرخ تورم مسکن در مناطق روستایی و شهری (درصد)

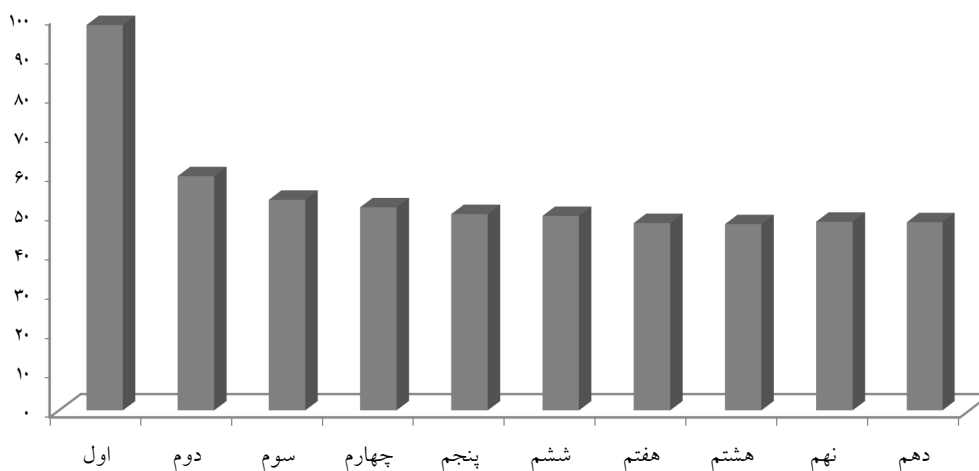

مأخذ: مرکز آمار ایران.

خانوارها را تشکیل می‌دهد، بررسی وضعیت سهم هزینه مسکن از کل هزینه‌های غیرخوراکی در میان دهک‌های مختلف هزینه‌ای، مؤلفه مهمی در سنجش وضعیت رفاهی طبقات مختلف جامعه به شمار می‌آید. در نمودار شماره ۶، سهم هزینه مسکن از کل هزینه‌های غیرخوراکی در میان دهک‌های مختلف هزینه‌ای در سال ۱۳۹۹ بررسی و تحلیل می‌شود.

با توجه به نمودار شماره ۵، نرخ تورم مسکن در مناطق روستایی و شهری در سال‌های اخیر روند افزایشی داشته است؛ به طوری که تورم ۶/۹ درصدی مسکن در خانوارهای شهری در سال ۱۳۹۶ به تورم ۲۷ درصد در سال ۱۴۰۰ رسیده و افزایش ۲۰/۱ واحدی داشته است. از آنجاکه هزینه‌های تأمین مسکن بخش عمده‌ای از سبد هزینه‌های غیرخوراکی

نمودار ۶- سهم هزینه مسکن از کل هزینه‌های غیرخوراکی در میان دهک‌های مختلف هزینه‌ای (درصد)

مأخذ: محاسبات تحقیق بر اساس داده‌های مرکز آمار ایران.

میلیون ریال گزارش شده که افزایشی معادل ۲/۹ درصد نسبت به ماه پیش داشته است. این رقم نسبت به ماه مشابه سال پیش معادل ۴۷/۵ درصد افزایش یافته که در مقایسه با رشد نقطه‌به‌نقطه آذر سال ۱۴۰۰، به میزان ۲۶/۴ درصد بیشتر بوده است. نکته مهم شایان اشاره اینکه، آهنگ رشد نقطه‌به‌نقطه قیمت مسکن در ماه‌های اخیر با افزایش مواجه بوده که این امر به کاهش سطح رفاه اقتصادی خانوارها دامن زده است.

بررسی توزیع تعداد واحدهای مسکونی معامله‌شده در شهر تهران در آذرماه سال ۱۴۰۱، گویای این است که گرچه از مجموع ۱۰۱۸۴ واحد مسکونی معامله‌شده، واحدهای تا ۵ سال ساخت با سهم ۲۹ درصد بیشترین سهم را به خود اختصاص داده‌اند، این سهم در مقایسه با آذرماه سال گذشته حدود ۴/۲ واحد درصد کاهش یافته است. این در حالی است که سهم واحدهای با قدمت بالا در گروه‌های «۱۱ تا ۱۵» و «بیش از ۲۰» سال ساخت افزایش یافته است. به عبارت دیگر، به دلیل افزایش شدید قیمت مسکن در شهر تهران و کاهش قدرت خرید مردم، تقاضا برای خرید خانه‌های با سن بنای بیشتر افزایش یافته است.

توزیع فراوانی تعداد واحدهای مسکونی معامله‌شده شهر تهران در آذر سال ۱۴۰۱، گویای این است که به لحاظ مساحت، واحدهای مسکونی با سطح زیربنای کمتر از ۸۰ مترمربع، سهمی معادل

با توجه به نمودار شماره ۶، در دهک‌های پایین جامعه، هزینه مسکن سهم بالایی از کل هزینه‌های غیرخوراکی را در سال ۱۳۹۹ به خود اختصاص داده است؛ به طوری که این سهم در دهک اول به میزان ۹۷/۹ درصد در سال ۱۳۹۹ بوده است. این موضوع بدین معناست که دهک‌های پایین جامعه مجبورند بخش عمده‌ای از هزینه‌های غیرخوراکی سبد خانوار خود را تنها به تأمین نیاز اولیه مسکن تخصیص دهند. براین اساس، دهک‌های پایین جامعه نمی‌توانند نیازهای غیرخوراکی دیگر مانند آموزش، بهداشت و درمان، تفریح و... را تأمین کنند و بنابراین، یا کیفیت برخورداری از این خدمات کاهش می‌یابد (مانند حاشیه‌نشینی یا کاهش دوره تحصیلی) یا از سبد هزینه خانوار حذف می‌شود. این در حالی است که سهم هزینه مسکن از کل هزینه‌های غیرخوراکی در میان دهک‌های بالاتر به طور عمده‌ای کمتر بوده؛ به طوری که این سهم در دهک ۱۰، تنها به میزان ۴۷/۹۸ درصد در سال ۱۳۹۹ گزارش شده است.

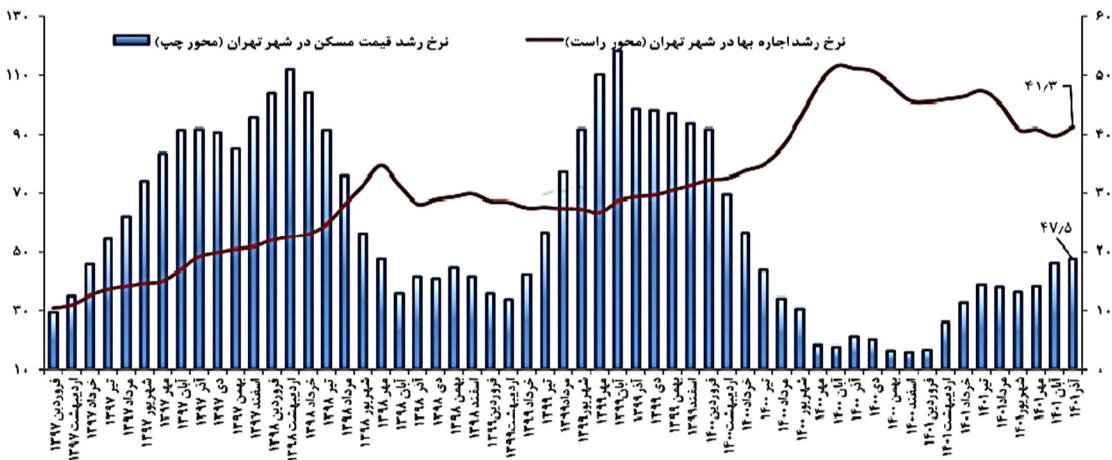
نکته مهم دیگر که باید به آن اشاره شود، تحولات قیمت مسکن در شهر تهران است. با توجه به اهمیت موضوع، جدیدترین گزارش بانک مرکزی درباره تحولات بازار معاملات مسکن شهر تهران در دی‌ماه سال ۱۴۰۱ مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد.^۱ با توجه به گزارش یادشده، متوسط قیمت خرید و فروش یک مترمربع زیربنای واحد مسکونی معامله‌شده از طریق بنگاه‌های معاملات ملکی شهر تهران، ۴۸۰/۷

۱. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران (دی‌ماه ۱۴۰۱)، گزارش تحولات بازار معاملات مسکن شهر تهران در آذر ماه ۱۴۰۱. تهران: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

برای خرید خانه‌های سطح زیربنای کمتر از ۸۰ مترمربع، افزایش تقاضای خرید خانه‌های کمتر از متوسط قیمت هر مترمربع واحد مسکونی، افزایش تعداد معاملات با ارزش کمتر از ۳ میلیارد تومان و... مؤید کاهش قدرت خرید مسکن در مناطق شهری تهران است. در ادامه، در نمودار شماره ۷، رشد قیمت مسکن معامله‌شده و اجاره‌بها در شهر تهران در مقایسه با ماه مشابه سال گذشته نشان داده شده است.

۵۶/۶ درصد از معاملات انجام‌شده را به خود اختصاص داده‌اند. همچنین، ۵۷/۵ درصد واحدهای مسکونی با قیمتی کمتر از متوسط قیمت هر مترمربع واحد مسکونی در این ماه (۴۸۰/۷ میلیون ریال) معامله شده و ۶۷/۱ درصد از معاملات نیز به واحدهای مسکونی با ارزش هر واحد کمتر از ۳ میلیارد تومان اختصاص یافته است. با توجه به مطالب مطرح شده می‌توان نتیجه گرفت که افزایش تقاضا

نمودار ۷- رشد قیمت مسکن معامله‌شده و اجاره‌بها در شهر تهران در مقایسه با ماه مشابه سال گذشته (درصد)

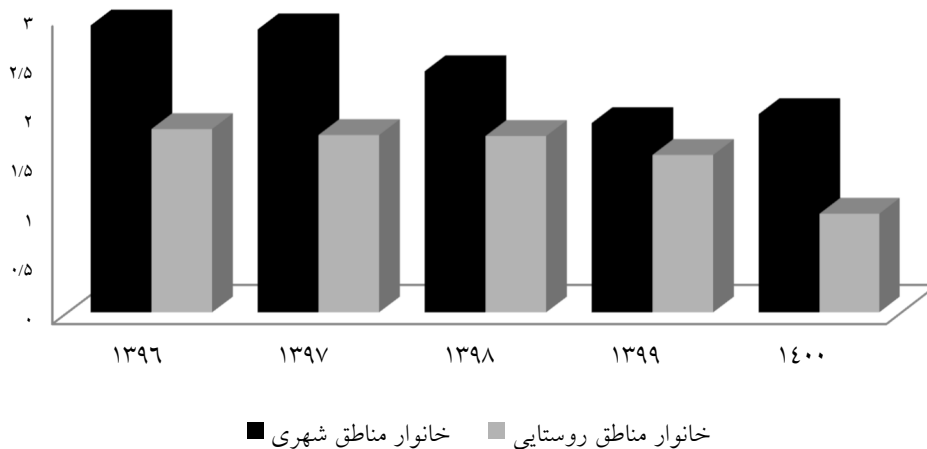

۳-۱- بررسی سهم هزینه‌های تفریح و سرگرمی از سبد خانوارهای شهری و روستایی
افزایش سهم هزینه‌های تخصیص‌یافته به تفریح و سرگرمی از سبد خانوارهای شهری و روستایی را

می‌توان یکی از متغیرهای بهبود وضعیت اقتصادی در کشور دانست. در نمودار شماره ۸، سهم هزینه‌های تفریح و سرگرمی از سبد خانوارهای شهری و روستایی در سال‌های اخیر نشان داده شده است.

نمودار ۸- سهم هزینه‌های تفریح و سرگرمی از سبد خانوارهای شهری و روستایی (درصد)

مأخذ: مرکز آمار ایران.

با توجه به نمودار شماره ۸، هزینه‌های تفریح و سرگرمی در بازه زمانی یادشده سهم اندکی از سبد خانوارهای شهری و روستایی را به خود اختصاص داده است. موضوع دیگر این است که سهم هزینه‌های تفریح و سرگرمی از سبد خانوارهای شهری و روستایی در سال‌های اخیر در خانوارهای مناطق شهری و روستایی کاهش یافته که مؤید کاهش سطح رفاه اقتصادی است.

با توجه به نتایج آخرین گزارش وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی^۱، با رشد شدید خط فقر طی سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸، نرخ فقر از ۱۹ درصد در

سال ۱۳۹۶ به ۳۱ درصد در سال ۱۳۹۹ رسید، اما نرخ فقر مقدار ناچیزی در سال ۱۴۰۰ کاهش یافت و به حدود ۳۰ درصد رسید. به عبارت دیگر، ۳۰ درصد از جمعیت کشور معادل ۲۵ میلیون و ۵۶۰ هزار نفر در سال ۱۴۰۰ زیر خط فقر قرار داشته‌اند که این موضوع تهدیدکننده برقراری امنیت ملی کشور است. نکته مهم دیگر آن است که آخرین اعداد خط و نرخ فقر بر اساس آخرین داده‌های موجود، برای سال ۱۴۰۰ بوده و خط فقر برای سال ۱۴۰۱ بر اساس برآوردها به‌طور متوسط در کل کشور به‌طور سرانه ۲/۸۵ میلیون تومان و برای خانوار چهارنفره در حدود ۷/۷ میلیون

۱. وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، معاونت رفاه اجتماعی، دفتر مطالعات رفاه اجتماعی (پاییز ۱۴۰۱)، مجموعه گزارش‌های فقر، "پایش فقر در سال ۱۴۰۰".

نرخ بالای تورم در گروه‌های مختلف مواد خوراکی مؤید کاهش سطح رفاه اقتصادی خانوارهای کشور است. کاهش عمده مصرف مواد خوراکی در آینده‌ای نه‌چندان دور، سلامت جسمی و روحی مردم به‌خصوص سلامت کودکان را تهدید می‌کند. از سوی دیگر، نرخ بالای تورم در گروه غیرخوراکی‌ها نیز به کاهش سطح رفاه اقتصادی خانوارهای کشور دامن زده است؛ به‌طوری‌که سرپرست خانوار مجبور به تخصیص بخش عمده‌ای از درآمد خود به جبران هزینه مسکن است. باید دقت کرد آثار و ابعاد کاهش سطح رفاه در خانوارها نه‌تنها در کوتاه‌مدت، بلکه پس از گذشت بازه زمانی، ماهیت اصلی خود را نمایان می‌کند. برای مثال، با گذشت زمان و استهلاک تدریجی کالاهای بادوام (گوشی تلفن همراه، لوازم خانگی و...)، بخش اعظمی از دستمزد دریافتی افراد به جایگزینی این قبیل کالاها اختصاص می‌یابد. به‌عبارت‌دیگر، ابعاد مختلف کاهش سطح رفاه اقتصادی بعد از گذشت بازه زمانی میان‌مدت و بلندمدت تشدید می‌شود.

کاهش سطح رفاه اقتصادی و کاهش سطح رضایت و شادکامی خانوارهای ایرانی پیامدهای منفی اجتماعی مانند مهاجرت گسترده به حاشیه شهرها و افزایش حاشیه‌نشینی، افزایش مشکلات خانوادگی، کاهش تمایل به فرزندآوری، تهدید کاهش جمعیت و... را به دنبال دارد. همچنین، ناتوانی در تأمین نیازهای اولیه به افزایش تعداد بزهکاران بدون سابقه،

تومان است. این عدد برای خانوار چهارنفره و سه نفره در شهر تهران برای سال ۱۴۰۱ در حدود ۱۴/۷ و ۱۱/۹ میلیون تومان برآورد می‌شود. با توجه به نتایج گزارش یاد شده، افزایش شاخص شکاف فقر^۱، حدود ۰/۰۱ واحد درصد، در سال ۱۴۰۰ مؤید آن است که فقرا توانستند فاصله خود را با خط فقر کمتر کنند.

افزایش قیمت تنها در اقلام خوراکی خلاصه نشده، بلکه در میان گروه غیرخوراکی‌ها نیز تلاوم داشته است؛ به‌طوری‌که شاهد روند تقریباً مشابه تغییر قیمت اقلام غیرخوراکی با تغییر قیمت اقلام خوراکی در سال‌های اخیر هستیم. این در حالی است که عدم جبران زیان رفاهی اقشار مختلف جامعه تهدیدکننده امنیت ملی کشور است.

۲- ملاحظات امنیت اقتصادی

تأمین نیازهای اساسی و ارتقای سطح رفاه اقتصادی به‌خصوص در میان دهک‌های پایین و متوسط جامعه به‌عنوان یکی از وظایف اصلی دولت‌ها به شمار می‌آید. اهمیت این موضوع از این حیث دوچندان است که تحمل نرخ بالای تورم، فشار افزون‌تری را بر دهک‌های پایین و متوسط درآمدی تحمیل کرده است؛ به‌طوری‌که مردم به‌خصوص طبقات پایین و متوسط جامعه وضعیت نامناسب اقتصادی را در سال‌های گذشته تجربه کرده‌اند.

۱. شاخص "شکاف فقر" فاصله فقرا تا خط فقر را نشان می‌دهد؛ کاهش این شاخص، به معنای فاصله کمتر فقرا با خط فقر و بهبود وضعیت آنان است.

کاهش سطح رفاه اقتصادی و عدم همراهی برخی از مسئولان با مردم، در پیوستن شهروندان عادی جامعه به این موج اعتراضات مؤثر بوده است. به‌طور خلاصه، ناطمینانی مردم از تلاش مسئولان برای بهبود وضعیت رفاهی اقشار مختلف جامعه، افزون‌بر هدررفت منافع ناشی از اعتماد عمومی و تضعیف سرمایه اجتماعی (کاهش وفاداری سیاسی و تضعیف پشتوانه مردمی)، دربرگیرنده پیامدهای منفی مانند تجمع مخالفان داخلی و تسریع در ائتلاف اپوزیسیون، همسویی نخبگان بیرونی و درونی در راستای تضعیف نظام، نفوذ دشمنان داخلی و خارجی و... است که مجموعه این عوامل برقراری امنیت ملی کشور را تهدید می‌کند.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد راهکارها

با توجه به مطالب مطرح‌شده، به‌خاطر اتخاذ سیاست‌های نامناسب داخلی و عوامل خارجی مانند اعمال تحریم‌های خارجی، سطح رفاه اقتصادی نه تنها دهک‌های پایین، بلکه رفاه اقتصادی طیف گسترده‌ای از جامعه در سال‌های اخیر کاهش یافته است. به دلیل تجربه تورم بالا در سال‌های گذشته، تداوم نرخ بالای تورم به‌طور مضاعف به کوچک شدن سبد مصرفی خانوار دامن زده است. از آنجاکه خانوارها توان رویارویی با این سطح از افزایش قیمت‌ها را ندارند، افزایش نارضایتی‌ها موضوع نگران‌کننده‌ای در برقراری امنیت ملی کشور به شمار می‌آید. در ادامه، راهکارهایی برای ارتقای سطح رفاه اقتصادی خانوارها در کشور ارائه می‌شود.

گسترش رفتارهای ناهنجار اجتماعی، افزایش جرم و جنایت در کشور و... دامن می‌زند. افزون‌بر مطالب مطرح‌شده، کاهش سطح رفاه اقتصادی با گسترش فعالیت‌های غیرقانونی، گسترش مشاغل غیرمولد، تقویت اقتصاد پنهان و غیررسمی و... تهدیدکننده برقراری امنیت ملی کشور است.

با توجه به مطالب مطرح‌شده، اتخاذ سیاست‌های نامناسب اقتصاد داخلی در سالیان متمادی بیش از عوامل خارجی مانند اعمال تحریم‌های خارجی، پیامدهای منفی گسترده همه‌گیری ویروس کرونا، تحولات جهانی (برای مثال، جنگ روسیه و اوکراین و افزایش قیمت جهانی گندم و...) به کاهش سطح رفاه اقتصادی مردم دامن زده است. اهمیت این موضوع از این حیث دوچندان است که دهک‌های متوسط درآمد با توجه به افزایش ناچیز دستمزد با کاهش جدی تأمین کالاهای ضروری و نیازهای زندگی مواجه‌اند و فشار بیشتری را متحمل می‌شوند. باید دقت کرد طبقات متوسط که طیف گسترده‌ای از جامعه را شامل می‌شوند، پیشران تمام تحولات در جامعه به شمار می‌آیند. این در حالی است که کاهش شدید سطح رفاه اقتصادی و چسبندگی الگوی مصرف در این گروه، به گسترش بسامد نارضایتی اقشار مختلف جامعه می‌انجامد. نکته مهمی که باید به آن توجه شود، این است که کاهش سطح رفاه اقتصادی به‌عنوان عاملی مؤثر در سوءاستفاده دشمنان برای تبدیل اعتراضات مردمی به اغتشاشات اخیر در جامعه دامن زده است. هرچند دشمنان خارجی و داخلی در جریانات اخیر نقش مؤثری داشته‌اند،

– ارزیابی و سنجش مستمر وضعیت رفاه اقتصادی مردم و ارائه آمار شفاف در این حوزه: یکی از چالش‌های پیش رو در زمینه مطالعه وضعیت رفاه، محدودیت دسترسی به برخی از آمار و اطلاعات به‌روز در این حوزه است. این در حالی است که ارزیابی و سنجش مستمر وضعیت رفاه اقتصادی مردم و ارائه آمار و اطلاعات شفاف در این حوزه، به ارزیابی آثار سیاست‌های اتخاذ شده دولت می‌انجامد. با توجه به نوسان متغیرهای کلان اقتصادی و تجربه نرخ بالای تورم، مطالعه درباره قدرت خرید خانوارها و تدوین برنامه جامع برای کاهش فقر (به دلیل وجود برنامه‌های جزیره‌ای توسط نهادهای مختلف)، بهره‌مندی از تجربه دیگر کشورها در این حوزه و... بیش از هر زمان دیگر ضروری است. برآورد و تخمین خط فقر به‌طور سالانه توسط نهادهای داخلی نه تنها دیدی روشن از وضعیت رفاه دهک‌های مختلف درآمد ارائه می‌دهد، بلکه این موضوع مانع از ابهام و القای یأس و ناامیدی در میان مردم می‌شود.

– افزایش صداقت و همدلی مسئولان با مردم و سرمایه‌گذاری برای ارتقای سرمایه اجتماعی: با توجه به پیامدهای منفی کاهش قدرت خرید اقشار مختلف جامعه، نبود شفافیت، صداقت و همراهی پایین مسئولان با مردم بیش از هر مقطع زمانی، تهدیدکننده برقراری امنیت ملی کشور است. آگاه ساختن مردم از وضع موجود اقتصادی، شکل‌گیری و تقویت اعتماد میان مردم و مسئولان نظام، ارائه داده‌های مشخص، شفاف و واقع‌بینانه در پذیرش و همراهی مردم (به‌عنوان حامیان اصلی دولت‌ها)

– افزایش آمادگی ذهنی مردم و ارتقای عملکرد رسانه ملی: توجه به نقش مهم مردم در بهبود کارکرد سیاست‌ها و تلاش برای همراه کردن آنان، یکی از عوامل مهم و مؤثر در موفقیت تمام سیاست‌های دولتمردان به‌خصوص سیاست‌های حوزه رفاه که به‌طور مستقیم به معیشت مردم گره می‌خورد، به شمار می‌آید. ارتقای آگاهی و افزایش آمادگی ذهنی مردم یکی از الزامات اجرای سیاست‌های کشور شمرده می‌شود. آماده کردن ذهن‌های مردم و افزایش پلکانی قیمت‌ها (و نه جهش یک‌باره آن) مانع از احساس ترس و هجوم مردم برای انبار کردن کالاهای مصرفی، اعتراض به دریافت یارانه و... می‌شود. ارائه گزارش‌های دقیق و شفاف بدون جهت‌گیری رسانه ملی، به اعتماد مردم به رسانه‌های داخلی می‌انجامد. این در حالی است که ارائه گزارش‌های سطحی و جانب‌دارانه به بی‌اعتمادی اقشار مختلف جامعه به رسانه ملی و در نقطه مقابل، توفیق رسانه‌های خارجی در جذب مردم دامن می‌زند.

سبد مصرفی دهک‌های ابتدایی و قشر ضعیف جامعه به تأمین مواد خوراکی ضروری مانند آرد تخصیص یافته و مصرف مواد خوراکی مانند گوشت در دهک‌های پایین‌تر در مقایسه با دهک‌های بالاتر، به مراتب کمتر بوده که این موضوع مؤید سطح پایین رفاه اقتصادی در این قشر از جامعه است.

شکل‌گیری انحصار واردات توسط افراد محدود، سرمایه‌گذاری مدون در راستای دستیابی به دانش و تقویت تولید نهاده‌های تولیدی در داخل کشور و... بیش از هر زمان دیگر ضروری است.

- سرمایه‌گذاری برای توسعه زیرساخت‌ها در استان‌های محروم و مهارت‌آموزی اقشار ضعیف جامعه: سرمایه‌گذاری برای توسعه زیرساخت‌ها در استان‌های محروم و مهارت‌آموزی اقشار ضعیف جامعه بیش از پرداخت مستقیم کمک‌هزینه‌های مالی در ارتقای سطح رفاه این افراد اثرگذار است. سرمایه‌گذاری و بهره‌مندی از ظرفیت‌های موجود مناطق مختلف با توجه به رویکرد آمایش سرزمین، توزیع متوازن امکانات رفاهی در تمام مناطق (به‌خصوص در مناطق محروم استان‌های شرقی)، کنترل نرخ بیکاری (به‌ویژه در مناطق غربی)، گسترش خدمات اجتماعی، تخصیص و توزیع عادلانه منابع و امکانات آموزشی و بهداشتی، سرمایه‌گذاری برای آموزش و مهارت‌آموزی کشاورزان (با هدف کاهش هدررفت منابع، کاهش هزینه‌های تولید و افزایش سوددهی فعالیت‌های کشاورزی)، شکل‌گیری و گسترش رشته‌های فنی و حرفه‌ای در رشته‌های مورد نیاز بازار کار، آموزش مبانی کارآفرینی و توسعه مراکز مشاوره کارآفرینی، سرمایه‌گذاری در راستای توسعه فعالیت‌های کارآفرینی، گسترش خدمات دیجیتال، توسعه کسب‌وکارهای اینترنتی، گسترش مشاغل خانگی و... به توسعه متوازن در تمام استان‌های کشور و ارتقای سطح رفاه تمام اقشار جامعه به‌خصوص اقشار آسیب‌پذیر می‌انجامد.

ضروری است. این موضوع به ارتقای سطح رفاه آحاد جامعه به‌خصوص اقشار آسیب‌پذیر می‌انجامد.

- برخورد قاطع با اخلاصگران ثبات بازار و نظارت دقیق بر فرایند تولید، توزیع و قیمت‌گذاری کالاها: نبود نظارت کافی، فقدان برخورد قاطع با متخلفان و... از جمله عوامل مؤثر در قیمت‌گذاری‌های سلیقه‌ای کالاها و خدمات در کشور به شمار می‌آید. تلاش برای بازگشت ثبات نسبی در بازار کالاها و خدمات در قالب ارائه گزارش‌های منظم و شفاف مسئولان از نظارت بر روند قیمت‌گذاری و توزیع کالاها (برای جلوگیری از قیمت‌گذاری سلیقه‌ای و کنترل قیمت کالاها) اساسی، برخورد قاطع و سریع با متخلفان و اخلاصگران بازار، نظارت دقیق سازمان‌های ذی‌ربط و اجرای سیاست‌های تنبیهی و... به بهبود وضعیت رفاهی جامعه می‌انجامد.

- برقراری ثبات اقتصادی و بسترسازی در راستای تقویت تولید نهاده‌های تولیدی: بی‌ثباتی اقتصادی مانند نوسان نرخ ارز، تورم بالای تولیدکننده و... با افزایش هزینه‌های تولید و افزایش قیمت نهایی کالاها و خدمات، به کاهش قدرت خرید مردم و کاهش سطح رفاه اقتصادی خانوارها دامن زده است. از این رو اتخاذ سیاست‌هایی در راستای برقراری ثبات اقتصادی در کشور ضرورتی دوچندان می‌یابد. از سوی دیگر، با توجه به وابستگی چرخه تولید کشور به واردات نهاده‌های تولید از خارج، سیاست‌گذاری برای افزایش عرضه و رفع مشکلات در محدودیت دسترسی به نهاده‌های تولیدی، مدیریت واردات، عدم

- تأمین کالاها و خدمات اساسی در شرایط تشدید تورم و تعدیل درآمد حقیقی: تخصیص هزینه‌های حمایتی (برای بهبود وضعیت معیشت مردم) کمتر از هزینه‌های گسترده کنترل پیامدهای مخل امنیت ملی کشور است. از این رو تعدیل درآمد حقیقی (نه درآمد اسمی) متناسب با افزایش قیمت‌ها بیش از هر زمان دیگر ضروری است. در این راستا، هرگونه اقدامی که با کاهش پیامدهای منفی جهش ناگهانی قیمت‌ها همراه باشد، به بهبود وضعیت رفاهی اقشار مختلف جامعه می‌انجامد. برای مثال، تأمین کالاها و خدمات اساسی و تعدیل درآمد حقیقی در شرایط تشدید تورم، حمایت‌های معیشتی و اعطای بن خرید کالایی (غیرقابل فروش) به اقشار متوسط و پایین درآمدی، شناسایی و حذف یارانه نقدی اقشار پردرآمد جامعه از منابع هدفمندسازی یارانه‌ها و در نقطه مقابل، افزایش سهم خانوارهای نیازمند و دهک‌های پایین درآمدی، کاهش هزینه‌های غیرضرور ردیف‌های بودجه‌ای و تمرکز بر بخش‌های حمایتی و رفاهی بودجه و... راهگشاست.
- وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، معاونت رفاه اجتماعی، دفتر مطالعات رفاه اجتماعی (پاییز ۱۴۰۱)، مجموعه گزارش‌های فقر، «پایش فقر در سال ۱۴۰۰».
- پژوهشکده امنیت اقتصادی تدبیر (۱۴۰۱). بررسی آخرین وضعیت توسعه پایدار در ایران. تهران: تدبیر اقتصاد.

منابع

- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران (دی‌ماه ۱۴۰۱)، گزارش تحولات بازار معاملات مسکن شهر تهران در آذر ماه ۱۴۰۱. تهران: بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.
- وبگاه مرکز آمار ایران، زمستان ۱۴۰۱، (<https://amar.org.ir/statistical-information>)

